

286 98

III 8397
D

Inv. 8397

~~Inv. A. 62.552~~

STABILIREA SUZERANITĂȚII TURCEȘTI IN MOLDOVA

Cu argumente că prima capitulație atribuită lui Bogdan III a fost
făcută de Ștefan cel Mare la 1497

DE

GH. ZAGORITZ

Extras din Convorbiri Literare, anul XLVIII, No. 7—8.

12193

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „POPORUL” SOCIETATE PE ACȚIUNI
27, BULEVARDUL ELISABETA, 27

1914

9(498.3) „14/15”

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 8397

CONTROL 1955

1961

CONTROL 1955

pc212/04 L

STROBAY PG

B.C.U. Bucuresti

C12193

STABILIREA SUZERANITĂȚEI TURCEȘTI IN MOLDOVA

Până acum câțiva ani cercetările istoricilor noștri privitoare la stabilirea suzeranității turcești în Moldova rămăseră la datele cronicarului Ureche și ale lui Dimitrie Cantemir. Cel dintâi domn, după spusele acestor cronicari, care a recunoscut suzeranitatea turcească, obținând un hațișerif cu condițiunile capitulației făcute de bună voe, a fost Bogdan III cel orb, fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare. Înaintea morții sale Ștefan cel mare „chemat-au toți vlădicii și toți sfetnicii săi, boerii mari și alții toți câți s’au prijelit, arătându-le cum nu vor putea ține țara precum o au ținut el ; ci, socotind decât toți mai puternic pe Turc și mai înțelept, au dat învățătura să se închine Turcului”. Îndată după venirea la domnie, fiul său Bogdan, „pre învățatura tătâne-său Ștefan Vodă, trimis-au la Impărăția Turcului pre Tăutul, logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime dărăbani, de au dus birul, zece pungi de bani, și s’au închinat cu toată țara la sultan Suleiman, împăratul turcesc. Iar Impărăția, de bucurie mare, cu dragoste i’au primit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare ; și i-au adus în țară și s’au apucat cu acei bani de au zidit o iscusită biserică, în sat în Bălinești pe Siret în ținutul Sucevei, care trăește și până astăzi” 1).

Sunt șase ani deabia decând istoricul C. Giurescu a pus la îndoială afirmațiunile lui Grigore Ureche și Dimitrie Cantemir, arătând pe baza documentelor că situația Moldovei ca țară vasală Turcilor e mai veche decât domnia lui Bogdan III (1504—1507), că tribut țara plăteă încă din timpul lui Petru

1. Cronica lui Ureche, ed. Kogălniceanu 1872 Buc. p. 178-9.

Aron (1456) și al lui Ștefan cel Mare (1457-1504) și că în timpul lui Bogdan III nu se constată nimic nou în raporturile Moldovei cu Poarta decât sporirea tributului dela 4000 la 8000 galbeni, dupăcum dealtfel și în timpul lui Ștefan cel Mare se constată sporirea lui dela 2000, pe care 'i plăteă Petru Aron, la 4000 1). Prin studiul său asupra capitulațiilor dl. C. Giurescu a creat o nouă problemă pentru cercetătorii români, precizându-i termenii cu o neasemănată precisiune și sobrietate de argumentare.

Ultimul studiu asupra relațiilor Moldovei cu Poarta, al d-lui N. A. Constantinescu 2), și-a pus drept temă a urmări de aproape fazele evolutive ale acestor relațiuni, privind chestiunea din punctul de vedere mai larg al istoriei generale a țării și al dreptului internațional. Cu surprindere vedem că după d-l. Constantinescu starea de vasalitate față de Poartă nu începe nici cu Petru Aron, nici cu Ștefan sau Bogdan, în timpul cărora faptul e dovedit pentru toată lumea, ci abia cu anul 1538, după expediția sultanului Soliman Magnificul în Moldova. Vasalitatea, recunoscută de boeri și de domn, autorul o constată abia în a doua domnie a lui Petru Rareș (1541-1546). — O analiză a conținutului cărței și restabilirea adevărului istoric cred că se impun dela sine.

Cartea d-lui Constantinescu, care îmbrățișează relațiile Moldovei cu Turcii din domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1433) până la sfârșitul domniei a doua a lui Petru Rareș (1541-1546), se împarte în VII capitole. În primul cap. autorul face o privire de total asupra relațiilor Moldovei cu Polonia și a ridicării imperiului turcesc. — În cap. II autorul studiază relațiile lui Alexandru cel Bun cu Turcii. — În cap. III, intitulat „Moldova stat tributar Turcilor”, se tratează perioada dela statornicirea tributului de Petru Aron (1456) până la 1489, an în care Ștefan cel Mare, după războaiele cele mari cu Turcii și după pierderea Chilie și Cetăței Albe (1484), se rezignează a relua raporturile normale cu Turcii, plătindu-le tribut. — Cap. IV cuprinde relațiile cu Poarta până la moartea lui Ștefan cel Mare. — Cap. V „Relațiile lui Bogdan cu Turcii”. Până aici autorul nu găsește nici un semn de vasalitate. Atât Ștefan cât și Bogdan nu făceau altceva decât să plătească tri-

1. C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, Buc. 1908. Autorul pune la îndoială, pe baza studiului manuscriselor și pe baza criticii conținutului, *autenticitatea textului capitulațiilor*, așa cum ni s'au transmis.

2. N. A. Constantinescu, *Inceputurile și stabilirea suzeranității turcești în Moldova*, Buc. 1914.

but, în schimbul căruia aveau pace despre Turci (p. 82-3). Mai mult decât atât : „independența țării era nediscutată” (de d-l Constantinescu de sigur, nu însă și de vecinii ei) (p. 84). O schimbare de lucruri constată autorul abia după moartea sultanului Selim (1520) : „Noul Sultan Soliman se apropie cu pași gigantici de apogeul puterii Semilunei. Ungaria cade aproape în întregime la picioarele sale”. Marele sultan, care la 1526 luase în stăpânire Buda, capitala regilor ungurești, care la 1521 cucerise Belgradul și avea de moștenire Chilia și Cetatea Albă — ce echivalau, după însăși expresia lui Ștefan, cu „toată Moldova” (p. 44), — se căsnește, zadarnic după autor, a face vasal pe fragedul Ștefăniță al Moldovei (1517-1527), și pe Petru Rareș în prima domnie, pus pe tron prin grația sa (1527-1538). — În cap. VI intitulat „Soliman și silințele lui pentru stabilirea suzeranității” se văd eforturile lui Soliman de a „trata Moldova ca stat vasal”. — Ultimul cap. VII, intitulat „Infrângerea lui Petru Rareș și supunerea Moldovei din 1538”, tratează domniile lui Ștefan Lăcustă (1538-1540), Aleandru III Cornea (1540-1541) și domnia a doua a lui Petru Rareș (1541—1546). Rareș în a doua domnie este, după autor, cel care „consfințește noua stare de lucruri în Moldova”, care stare de lucruri, „deosebit de starea ei anterioară nu e alta decât vasalitatea” (p. 109 și III).

În împărțirea materiei pe capitole se observă de cititorul cel mai grăbit o manifestă lipsă de consecvență. Titlul cap. VII nu corespunde cu conținutul. Iar cât pentru capitolele IV, V și VI, dacă autorul s'ar fi conformat concluziilor sale, ele ar fi trebuit trecute ca subcapitole ale cap. III, deoarece după dânsul până la 1538 Moldova e numai tributară, nu și vasală, nefiind nici o deosebire de fond între situația dela 1456 și cea din vremea primei domnii a lui Rareș. Se cunoaște dela acest prim semn graba pe care autorul a pus-o ca să scoată o carte nouă, care ar fi putut, pe îndelete făcută, să fie mult mai bună. Căci nici talentul, nici metoda, nici cunoștințele nu lipsesc autorului.

Intinderea epocii studiate, numărul problemelor tratate, ușurința cu care formulează ceea ce gândește despre situațiile istorice cele mai obscure și mai presus de toate cultura generală ce se degajează din multe pagini (cf. p. 1—4, 24—5, 40 etc.) fac onoare autorului și noiei școli istorice pe care o reprezintă. Suflul vieții naționale, care pătrunde pe întinderi de secole varietatea faptelor mărunte, găsește în d-l Constantinescu un interpret vrednic.

Ce păcat însă că din cauza grabei nici metodele dobândite în școală, nici talentul cu care natura a înzestrat pe autor, nici munca depusă n'au fost utilizate cu profitul așteptat pentru progresul adevărului istoric. Isoare neglijent interpretate și unele traduse infidel 1). Citatele sumare de autori fără opere, de opere fără loc și dată și uneori fără pagine, sunt un obicei la autor, ca și lipsa de control atunci când citează complet. Rar ai fericirea ca la paginile indicate să găsești lucrul la care te trimete. Pe o singură pagină (p. 60), pe care am urmărit mai de aproape notele, din 5 note 3 sunt nepotrivite cu trimiterile 2). Ca urmare a greșelilor de amănunt concluziile devin neconforme cu realitatea istorică.

Argumentele sunt alese la întâmplare. Argumente ca acela că n'au existat capitulații deoarece analele țării nu pomenesc de ele (p. 70 și 80) sunt fără efect. — După autor faptul că domnii puteau stă oricând alături de Creștini în război cu Turcii e o dovadă că nu erau vasali (p. 84), ca și când vasalul nu poate ridica armele contra suzeranului. Cu acest mod de argumentare s'ar putea zice că nici Mihai Viteazul, nici Ioan Vodă cel Cumplit, n'au fost vasali. Totdeauna, în cele mai apăsătoare stări de vasalitate, domnii români au făcut pe ascuns cauză comună cu Creștinii 3). De altfel asupra acestui punct autorul se contrazice singur prin cele ce citează la p. 112 despre Rareș în a doua domnie, când singur admite vasalitatea deplină: „dacă aș vedea numai, zice Rareș la 1542, că vreun rege creștin s'ar ridica cu tărie și credință împotriva Turcului, cu credință, alăturându-mă de el, l-aș ajuta din toate puterile”.

Ca toți cei preocupați de idei d-l Constantinescu a făcut o carte cu teză. Ambiția sa cea din urmă este să dovedească, cum că n'au existat capitulațiuni între Moldova și Poartă, că nu s'a putut ca domnii Moldovei să facă învoeli cu Turcii

1. Dreissig este p. autor 13 (p. 50). Iar „certa obstacula ad Danubium ubi mare intrat” este tradus „o palisadă astupând intrarea brațului Chilia” (p. 9).

2. Notele 38, 39 și 40. În plus autorul citează în una din aceste note Hurm. II, uitând să arate, ca și în alte părți, de care anume volum din cele patru cifrate II este vorba. Iată alt câteva note inexacte din celelalte nenumărate: p. 57, n. 27 Cromer; p. 40 n. 39; p. 62 n. 44.

3. Pentru sfârșitul sec. XVI vezi relațiile ambasadurilor venețieni Tiepolo și Garzoni (1573 și 1576) citate la Zenkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches*, III, p. 188-9. Nu mai vorbesc de Șerban Cantacuzino, Dimitrie Cantemir și Brâncoveanu de mai târziu.

atunci când li s'au supus. Autorul merge până acolo încât nu admite din partea domnilor Moldovei nici atâta demnitate politică. lăsăm prevederile pentru viitor la o parte, încât să poată încheia cu Turcii măcar o pace cu condiții formulate (p. 70, 76, 102 și passim). Autonomia de mai târziu e opera întâmplărei, iar nu a prevederii domnilor, care au ales momentul supunerii și forma ei, înainte de a fi cuceriiți.

Înțelepciunea închinării la Turci, cu obținere de avantagii și garanții scrise, de care vorbesc Ureche și Cantemir, este pentru d-l Constantinescu o închipuire a urmașilor. Pentru a susține acest mod de a vedea inventează un nou sistem feudal, cu tribut anual fără vasalitate (p. 43, n. 58) și merge până la acea exagerată concluzie că vasalitatea Moldovei începe după anul 1538. Uită de „prestarea omagiului de vasal” de către Rareș, pe care o citează la p. 105, nota 40. Trece cu vederea peste vorbele lui Petru Rareș că Sultanul i-a dat la 1541 țara „întocmai cum a avut-o și înainte” de 1538 și crede că încă nu are o dovadă că domnul recunoscuse situația de vasal până la 1538 (p. 89). Nu se mulțumește cu declarația marelui vizir Ibrahim pașa care spunea la 1531 că Moldova „e proprietatea sultanului iar Petru Vodă (Rareș) e așezat în scaun de sultan” 1). Voeste o mărturie a domnului, pe care crede că n'o poate găsi. Iat-o într'o scrisoare a lui Petru Rareș către regele Poloniei din 1537, care confirmă pe deplin cele afirmate de marele vizir : „Țara aceasta este a prea înălțatului și nebiruitului sultan al Turcilor, stăpânul meu prea iertător și el mi-a dat-o mie (1527) ca să domnesc peste ea. Trăiască măria sa sultanul!” 2). Cum rămân concluziile d-lui Constantinescu?

* * *

În sec. XVII și XVIII eră generală părerea că situația de atunci a Moldovei ca țară supusă Turcilor a început după Ștefan cel Mare, sub Bogdan III. Cronicarii susțineau aceasta deși știau, și Ureche însuși pomenește în cronica sa,

1. Cf. N. A. Constantinescu, o. c., p. 105. Vezi și aci mai jos.

2. Doc. Hurm. II 1, p. 147 „istud regnum est supremi ac invictissimi imperatoris Turcorum, domini nostri clementissimi, ac nobis concessit possidendum. Vivat sua cesarea maiestas”. Situația de care vorbește Rareș începe deci cu suirea sa pe tron, nu mai târziu (1527).

că birul la Turci fusese isvodit de Petru Aron 1). Cantemir precizează în ce a consistat supunerea din timpul lui Bogdan: e vorba de un hatîşerif dat de sultan lui Tăutul logofătul cel mare, care hatîşerif conţine obligatiuni formale pentru ambele părţi. „Cel mai însemnat” hatîşerif obţinut de un domn moldovean 2).

Să fie oare de trecut aşă de uşor peste aceste afirmaţii? Cantemir vorbeşte de lucruri precise: el spune, fără vreun interes, că hatîşeriful dat lui Tăutul s'a păstrat în cancelaria Moldovei până în anul 1686, când a fost ars împreună cu alte hatîşerifuri de regele polon Sobieski în faţa popoului în Iaşi, sub cuvânt că Moldova, apărută atunci de creştini, nu mai avea nevoie de asemenea garanţii. Cantemir vorbeşte deci de lucruri care se petrecuseră în vederea lui şi în privinţa cărora putea să fie controlat de contemporani.

Cu atât mai mult trebuie să pregetăm a pune la îndoială tradiţia despre supunerea lui Bogdan prin Tăutul cu cât ne gândim la situaţia politică a celor ce ne-au transmis-o. Ureche, mare vornic al ţării, din o familie ce a jucat roluri politice de frunte; şi Cantemir, fiu de domn, domn el însuşi, în măsură a cunoaşte secretele de stat ale ţării. Ureche scrie abia la 150 de ani de epoca la care se referă şi ne transmite amintiri precise despre solia lui Tăutul şi zidirea bisericeii din Bălineşti. Cantemir scrie la 200 de ani, iarăşi cu amintiri precise despre solie. Nici un interes n'aveau să atribue închinarea lui Bogdan. În afară de aceasta cele transmise de ei poartă caracterul unei tradiţiuni de stat, privind bazele situaţiei politice a Moldovei. Fantezia putea să-şi găsească prea puţin locul în această materie. — Ceva mai mult: amănuntele cu ce ei înconjoară actul istoric la care se referă fac posibilă, prin controlul lor pe baza izvoarelor istorice, localizarea precisă în timp a acestui act şi duc la convingerea că tradiţia transmisă de ei este, prin conţinutul ei, nu însă prin formă, autentică, nu inventată.

Mai înainte însă trebuie să ne lămurim asupra înţelesului pe care-l dau cronicarii supunerii lui Bogdan. Nu este vorba de plată de tribut şi eventual de condiţiile de vasalitate fatal legate de dânsul. E vorba de ceva mai mult decât

1. Cronica lui Ureche, ed. Kogălniceanu 1872, Buc., p. 151: „acest Petru Aron au început şi au isvodit a da bir Turcilor”.

2. D. Cantemir, Istoria imperiului otoman, ed. Ac. Rom. p. 275 n. 40. Cf. C. Giurescu, o. c., p. 18 n. 2 şi passim.

vasalitatea obicinuită. E vorba de începerea fazei de supunere în care se găseă Moldova atunci când scriau Ureche și Cantemir, supunere cu îndatoriri și garanții din partea stăpânului, fixate, în formă de capitulațiuni, într'un hatiserif al sultanului. — Chestiunea începutului vasalității credem că trebuie scoasă pentru totdeauna din discuții pe viitor. Ea începe, odată cu birul, la 1456 1). Cel ce plătește bir nu se poate abține de a da ajutor suzeranului său atunci când acesta face război vecinilor săi. Ștefan însuși, atâta vreme cât plătește birul, în prima parte a domniei sale, este arătat de izvoarele timpului ca vasal, iar nu numai ca plătitor de tribut Turcilor. Sultanul pretindea lui Ștefan să-i fie „slugă credincioasă” și chiar să asculte de „porâncile” sale; actul atacării Țării Românești, vasală imperiului, eră socotit ca o răscoală 2). Nu altfel vede lucrurile regele Matias, care, referindu-se la timpul dinainte de 1472, când Ștefan plătea tribut, îl consideră ca un timp în care se deslipise de coroana ungurească și se dăduse cu Turcii 3). În tratativele sale cu Polonia Poarta, referindu-se la aceeași situație a lui Ștefan, consideră tributul ca un „omagiu” de vasal în toată regula 4), comun cu omagiul față de creștini.

Urmașii însă au uitat această perioadă de vasalitate intermitentă, disputată și împărțită cu Ungaria și Polonia. Ei au ținut minte numai momentul când s'a regulat situația Moldovei față de Poartă ca țară supusă de drept exclusiv Turcilor, prin legături scrise. La ce perioadă din istoria Moldovei se referă actul relatat de Ureche și Cantemir? Așa se pune chestiunea.

E foarte verosimilă relatarea cronicarilor că acest act s'a

1. Actul lui Petru Aron nu este o simplă regulare a plății tributului ci, cum foarte bine s'a observat, o închinare : „supunem capul nostru acestui păgân” (Vezi I. Minea în Convorbiri Literare pe Aprilie 1914, p. 415, n. 1).

2. Scrisoarea sultanului către regele Matias citată la I. Ursu, Ștefan cel Mare și Turcii, Buc. 1914, p. 109-110. Cf. N. A. Constantinescu, o. c., p. 43. Turcii pretindeau odată cu tributul credință și nu puteau admite ca domnul sub pretextul lui să servească altora (Constantinescu o. c., p. 28).

3. Scrisoarea lui Matias, regele Ungariei, din 1472 : „etliche Fürsten in der Walachei, Moldau, andere Länder mehr, die vor Zeiten von unser Cron zu Hungern sind abgetreten und sich zu dem türkischem kaiser gegeben” (Fraknői, Máttyás, I, p. 266).

4. Instrucțiunile lui Firlei în 1488, Hurm. II 2, p. 306. Dacă va zice sultanul de Ștefan : „a quo mihi commune hommagium solvebatur”... Sau de va zice sul-anul că a venit cu război contra lui Ștefan „propter rebellionem istius hominis dum sibi omagium et daciam noleba:”... etc.

făcut prin o solie a logofătului celui mare al țării la Poartă. În anul 1456 Petru Aron regulase situația de față tributară a Moldovei în acelaș mod, trimețând adică pe logofătul său cel mare Mihail, cu depline puteri a trată și a „așeză pace” cu Turcii 1).

Deci pentru simplificare chestiunea se pune astfel: În ce timp a avut loc solia marelui logofăt Tăutul? — Primul pas pentru soluția chestiunii a fost făcut de d-l Giurescu, care a arătat că tradiția greșește când localizează supunerea țării în domnia lui Bogdan. D-sa a arătat că localizarea închinării în domnia lui Bogdan este un produs al deducțiilor urmașilor, foarte motivate, cum vom vedea.

În cele următoare vrem să facem un pas mai departe și să dovedim că tradiția nu-și pierde din puterea sa, că faptul relatat de ea e un fapt real și de importanța pe care ea i-o atribue, și că cel care a făcut închinarea de care vorbesc Ureche și Cantemir, obținând primul hațișerif cu condițiile unei supuneri permanente și punând prin aceasta bazele dezvoltării de mai târziu a țării sub dominațiunea turcească, n'a fost Bogdan, ci Ștefan cel Mare. Toate împrejurările, amintite de tradiție, în care s'a dat hațișeriful, precum și condițiile dintr'însul, se referă și se potrivesc pentru domnia lui Ștefan, nu pentru a lui Bogdan.

Solia lui Tăutul nu putea să aibă loc decât în domnia lui Ștefan de oarece zidirea bisericii dela Bălinești, după Ureche din banii birului dăruți de Sultan cu acea ocazie, ne trimete la această domnie 2). Cifra tributului 4000 galbeni, fixată după Cantemir prin hațișeriful dat lui Tăutul, de asemenea: dintre toți domnii moldoveni numai Ștefan cel Mare a plătit 4000 galbeni. Predecesorul său Petru Aron a plătit 2000, iar Bogdan, urmașul său imediat, 8000 galbeni 3). La aceiași domnie ne trimete și faptul că e vorba

1. N. A. Constantinescu, o. c., p. 15-16. De solia lui Tăut are cunoștință și tradiția populară, care dă o versiune originală a ei (Neculce, ed. Kogălniceanu, 1872, II, p. 182).

2. Analele Ac. Rom. II, 34, Mem. secț. ist., p. 480-1, memoriul d-lui N. Iorga despre biserica din Bălinești, unde e reproducă inscripția bisericii care dă leat al zidirei anul 1499.

3. Pentru Petru Aron cf. Constantinescu, o. c., p. 17. Pentru Bogdan III, Hurm. II 3, p. 171. Pentru Ștefan, Sanudo, Diarii, V, p. 464, a 1503. Cf. C. Giurescu, o. c. p. 63; I. Ursu, o. c., p. 129 n. 2. Că suma tributului era fixată în hațișeriful lui Bogdan la 4000 galbeni relatează Cantemir în două rânduri. În manifestul către popor prin care se unește cu Rusia la 1711 (Doc. Hurm. VI p. 79; Supl. I, p. 396-7). Și în Istoria imperiului otoman, ed. Ac. Rom. p. 275, n. 40.

de o capitulație de bună voe, făcută într'un timp când Moldova era în putere și supunerea ei bucură mult pe sultan 1). Confundarea de tradiție a lui Ștefan cu Bogdan se datorește faptului că în *hatiserif*l dat lui Tăutul și păstrat în cancelaria țării, în vederea marilor demnitari ai statului, până la 1686, când a fost ars de Sobieski, Ștefan nu era numit cu numele său de Ștefan, ci cu numele de Bogdan, cum îl numesc de regulă izvoarele turcești și actele contemporane ce emană dela Turci. Urmașilor nu le a mai putut trece prin gând că acel Bogdan bei 2), numit în *hatiserif* nu era altul decât Ștefan cel Mare. Deși știau că Ștefan a făcut legături cu Turcii 3), au localizat faptul în domnia fiului său Bogdan, atribuind părintelui numai sfatul.

Cu interpretarea noastră concordă și Ureche și Cantemir, care spun că actul lui Bogdan a fost făcut după sfatul lui Ștefan. — Mărturii mai apropiate de epoca lui Ștefan și chiar contemporane cu domnia lui, atribue supunerea Moldovei lui Ștefan. Ele arată această supunere ca făcută la sfârșitul domniei lui. Cea mai autorizată sursă e scrisoarea regelui Poloniei din 1514 către papă, în care, arătându-se Moldova lui Bogdan ca țară înregistrată între puterile de care dispunea imperiul otoman, se spune că situația de vasalitate datează din timpul lui Ștefan, care a fost nevoit să cedeze după ce i s'au luat Chilia și Cetatea Albă (1484) 4). Tubero, la începutul sec. XVI, puțin după moartea lui Ștefan, spune că, după luptele cele mari cu Turcii, Ștefan „fusesse primit în amicitia lor prin plata unui tribut”. De aceasta vorbește cu ocazia povestirii faptelor anului 1497, când Ștefan a cerut lui Baiazid ajutor contra lui Ion Albert. Tributul plătit avea de efect nu numai curmarea năvălirilor turcești 5) și primirea lui Ștefan în amicitia Turcilor,

1. Ureche l. c. Cantemir, *Ist. imp. ot.*, p. 275, n. 40: «Moldova de bună voie și neconstrânsă de nimeni a oferit supunerea sa».

2. Doc. Hurm. VI, p. 79.

3. Tradiția populară știa că după luptele cele mari Ștefan „s'a așezat” cu Turcii (Neculcea, *O samă de cuvinte*, ed. Kog. 1872, II, p. 179). Adaosul numelui de Bogdan e al înaltei boerimi ce cunoștea *hatiserif*ul. — Turcii ziceau lui Ștefan Bogdan probabil influențați de numele tatălui său. O explicație a numelui de Bogdania, dat Moldovei de Turci, în legătură cu legarea haraciului de un domn numit Bogdan să găsește la cronicari (Ureche, ed. Kogălniceanu, 1872, p. 149 n. 2). Să nu dateze numele de Bogdania din timpul lui Ștefan? Căci Turcii n'au cunoscut pe Bogdan întemeetorul.

4. Doc. Hurm. II3, p. 171.

5. „Tributi pensione finem incursionibus imposuere” (p. 127). V. nota urm.

ca aliat (socius), ci, după concepția lui Tubero, care povestește ca contemporan evenimentele petrecute în timpul vieții sale, Ștefan se încredinșase, prin actul plățirii tributului, „tutelei” sultanului, al cărui om de „credință” era 1). În jurnalul său privitor la anul 1497 Nacker relatează că Ștefan a spus episcopului de Przemysl, trimis în solie la dânsul cu câteva săptămâni înainte de atacul lui Ion Albert, că, deși a prestat omagii de vasal lui Casimir al Poloniei (1485), totuși a fost silit, din cauza lipsei de ajutor al suzeranului său, să devie tributar Turcilor 2).

Seadeddin, care scrie după isvoare turcești, ne spune ceva mai mult privitor la caracterul tributului pe care-l plătea Ștefan. Povestind expediția lui Balibeg în Polonia la 1498 el spune că, la intrarea armatei turcești în Moldova pentru ca de acolo să treacă în Polonia, Ștefan „îi eși în întâmpinare cu toată deferența ce o datoră și furniză armatei tot felul de proviziuni, după tractatul făcut cu el, și îi servi de călăuză” 3). Era deci vorba de un tractat, în care, între altele, domnul Moldovei se îndatoră ca, la trecerea oștilor turcești prin țară contra vecinilor, domnul să le aprovizioneze și să le călăuzească.

Alte isvoare completează imaginea câștigată până acum despre situația lui Ștefan față de Turci la sfârșitul domniei sale. — La 1538 boerii moldoveni se adresau rugători sultanului Soliman să se mulțumească cu tributul și *darurile* „consacrate prin pactele (tractatele) străbunilor” 4). „Pact” numește și Cantemir capitulația atribuită lui Bogdan 5).

În care an al domniei lui Ștefan cel Mare s'a făcut tractatul de care vorbește Seadeddin, și care, după scriitorii noștri, s'a încheiat prin solia lui Tăutul? Toate indicațiile ne trimit la anul 1497, iar nu la 1489, cum am fi dispuși să admitem la prima vedere 6). Capitulația prin Tăut a trebuit să fie făcută înainte de zidirea de dânsul a bisericei din Bălinești (1499) 7), totuși nu la prea mare distanță de această zidire. Am vă-

1. Ludovici Tuberonis, Commentariorum de rebus quae temporibus eius gestae sunt, Frankfurt 1603, p. 129.

2. Scrip ores rerum prussicarum, V, p. 307.

3. I. Ur u, Ștefan cel Mare și Turcii, Buc. 1914 p. 211: „suivant le traité fait avec lui”.

4. Verancics, apud Constantinescu, o. c., p. 108 n. 5: „pactis maiorum suorum sancita.”

5. Doc. Hurm. VI, p. 79 „pacta und Contracten”.

6. Cf. C. Giurescu, o. c., p. 63.

7. An. Ac. Rom. II, 34, memoriile secției istorice, p. 480-481.

zut că primele știri despre supunerea lui Ștefan față de Turci și cele despre o pace legată prin tractat nu se referă la evenimente mai timpurii decât anul 1497. Seadeddin vorbește de tractat abia cu ocazia campaniei lui Balibeg din 1498. Tubero cu ocazia campaniei lui Ion Albert din 1497. Nacker se referă la acelaș an.

În acest an 1497 în timpul campaniei polone și isvoarele polone vorbesc serios de o supunere a lui Ștefan exclusiv către Turci. În Iulie 1498 regele Poloniei comunică dietei dela Friburg că, în timpul campaniei sale, Ștefan „a declarat pe față că e tributariu al Turcilor și că nu recunoaște alt stăpân” 1). Iar în cunoscuta scrisoare a aceluiaș către regele Ungariei, din 1497, se citește despre Ștefan: „mărturisea public că este supus Turcilor” 2). Soliei polone din Iulie 1497, în frunte cu episcopul de Przemysl, Ștefan îi declară că „a fost silit să devie tributariu Turcilor” 3). Aceasta e cea mai timpurie dată despre supunerea lui formală la Turci. Înainte deci de luna Iulie 1497 este de pus marele act.

Dar printr'o rară fericire tocmai înainte de Iulie 1497, în Iunie și Mai a aceluiaș an, avem păstrată în ziarul lui Nacker mențiunea unei solii a „cancelarului” Moldovei, marele logofăt Ion Tăutul, la Poartă 4). Tăutul, trecând după venirea sa dela Constantinopol în solie la Poloni, declară regelui Poloniei că voievodul „este supus Turcilor și că deci va fi dușmanul regelui” 5).

Din acelaș an 1497 mai avem două prețioase indicațiuni ce ne permit a reconstitui în întregime actul închinării. La D'Ohsson se găsește înregistrat faptul că după lupta din codrii Cosminului Baiazid al II-lea a acordat lui Ștefan cel Mare, pe care-l numește, ca și isvoarele turcești pe care le-a utilizat, Bogdan, ca răsplată pentru vitejia ce arătase contra Polonilor, semnele investiturii domnilor români de mai

1. Ulianitzki, Materialy, Moscova 1887, p. 141 : cuius se tributarium esse palam professus est neque alium dominum recognoscens.

2. Kwartalnik Historyczny, VII, Lwow, 1893 p. 6-7: publice se profitebatur Turci subditum.

3. O. c., p. 307.

4. Idem, p. 298 : „seyn canzler, der mechtig und in vier wochen bey den turkis hen kaiszer gewesen”. Cf. N. Iorga, storia lui Ștefan cel Mare, p. 231.

5. Kwartalnik, VII, p. 6-7. Vorbește de solia lui Tăut pe care o amintește și Nacker (o. c., p. 298). Apoi urmează: „ipse lagofactus ad nos pervenit, tergiversacione excusando hec facinora, que ipse voievoda peregerat;... tandem declaravit voievoda subditum esse Turco et ex consequenti hostem nostrum futurum.

târziu : cuca, cabanița și două tuiuri 1). Seadeddin, amintind trimiterea cucei, adaogă și alte amănunte. El spune că Ștefan a trimis mai înainte sultanului ce eră mai prețios din prada luată dela Poloni, împreună cu un număr de prinși, și că sultanul i-a trimis ca răsplată, împreună cu cuca, un cal și „mai multe pungi de bani” 2).

E cu neputință să nu se pună în legătură aceste fapte ale anului 1497 cu amănuntele tradiției despre închinarea Moldovei de către logofătul Tăutul. — Dar se va zice : natural ar fi fost să găsim investitura și darul pungilor de bani simultan cu solia lui Tăutul, pentru a avea convingerea deplină a localizării actului închinării la 1497. Noi am găsit dovedită solia lui Tăutul prin Mai-Iunie 1497, iar investitura și dăruirea pungilor de bani la sfârșitul anului, după lupta din Codrii Cosminului (Oct. 1497).

Din această greutate ne scoate tradiția în forma transmisă de Cantemir. După el închinarea n'a fost un act simplu ca după Ureche, ci ea s'a făcut *prin două solii în cursul aceluiaș an*. După Cantemir prima solie în frunte cu logofătul Tăut a obținut dela sultan subscrierea condițiilor în care Moldova capitulă. Actul astfel formulat a fost adus domnului în Suceava. În acelaș an a urmat o a doua solie, în frunte cu domnul însuși, care ducea și birul de 4000 galbeni după legământul făcut de Tăut. Sultanul a ratificat atunci condițiile contractate de prima solie și a dat domnului semnele investiturii de vasal : cuca, o haină numită Chilat Fakir și un cal cu șea împărătească 3).

Ca să fi fost două solii lucrul e foarte natural. Atunci când s'a încheiat condițiile tributului lui Petru Aron solia lui Mihail logofătul numai a fixat suma și tributul s'a trimis în urmă 4). — Modul cum a decurs închinarea după Cantemir se confirmă pentru anul 1497 și prin celelalte mărturii istorice. Intâi solia lui Tăut în prima jumătate a anului. A doua solie după lupta dela Cosmin urmată de investirea domnului și de darul în pungi de bani (D'Ohsson și Seadeddin). Cantemir precizează că acum în a doua solie, când s'a dăruit de sultan bani, s'a dus de Moldoveni tributul pe

1. Apud Constantinescu, o. c. p. 62.

2. I. Ursu, o. c., p. 210 : «un cheval et plusieurs bourses avec un bonnet d'or».

3. D. Cantemir, Ist. Imp. ot., ed. Ac. Rom., p. 271-6. Pentru cal și cucă, de care vorbește și Seadeddin, p. 276.

4. N. A. Constantinescu, o. c., p. 17.

un an. — Singura dificultate a acestei interpretări este că după Cantemir a doua solie a avut în frunte pe domn. Or el spune această fiindcă nu putea înțelege investitura fără prezența domnului. Trebuie să admitem că domnul n'a fost, căci și Seadeddin spune lămurit că darurile sultanului au fost trimise domnului, și să admitem că în fruntea celei de a doua solii, când s'a ratificat hatîșeriful și s'a dus tributul, a fost tot Tăutul, care a fost personal dăruit cu banii.

Imprejurările istorice ale anului 1497 au fost din cele mai critice pentru Moldova. Ion Albert venea cu gândul să scoată pe Ștefan și să pue în locul lui pe frate-său Sigismund. Încă înainte de a se întâmpla ciocniri serioase cu Moldovenii, la 17 August, se știu de acest gând. Probabil că Ștefan îl cunoștea mai dinainte. În fața amenințării polone trimete Ștefan pe Tăutul la Constantinopol prin Iunie 1), pentru supunerea formală la Turci, ca o garanție contra vecinilor creștini. Dela 1489 plătește regulat tributul Turcilor 2). Se gândi că e bine să aibă și foloase în schimbul acestei sarcini. Conform condițiilor închinării lui Tăut, el ceru atunci și grabnic ajutor lui Baiazid II 3). Marele act își avu rezultatul dorit pentru moment. În adevăr Turcii și Tătarii, auxiliarii lor, amestecați cu Moldovenii, eșiră înainte lui Ion Albert în țară la el, până a nu trece hotarul Moldovei 4). Veniră și Muntenii în ajutor. La Cosmin un întreg corp de trupă turcesc se aruncă din ambuscadă ca leii asupra Polonilor 5). — Neobicinuită la creștini această credință în pacte pe care o arătau Turcii. Înaintat în vârstă 6) bătrânul voevod se gândi că e vremea să asigure țării sale și viitorul, legându-l definitiv de soarta puternicei și lealei împărății a Turcilor, cum făcuse cu Muntenia marele Mircea, o sută de ani mai înainte. A doua solie ratifică învoelile primei și duse și birul, primind investitura sultanului și hatîșeriful.

1. V. mai sus citatul din Nacker, p. 298. La 19 Mai regele sosește la Lemberg pentru pregătirea expediției. În Iunie Tăutul e la Constantinopol. De gândul regelui de a scoate pe Ștefan se știe la 17 Aug. (Nacker, o. c. p. 306). Prim le ciocni i cu Moldovenii la sf. lui August (N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel Mare, p. 236).

2. C. Giurescu, o. c., p. 62 ș. II.

3. Tubero, o. c. p. 128 ș. u.

4. I. Ursu, o. c., p. 142.

5. Idem, ibidem, p. 147-8, povestește după Seadeddin. În acelaș mod povestește lupta delă Cosmin și Tubero, o. c. p. 130-132. Cf. și I. Ursu, Relațiile Moldovii cu Polonia, Piatra Neamț, 1900, p. 152, n. 2.

6. Tubero, o. c. p. 128: etate iam exacta.

Capătă acum înțeles și cuvintele adresate de Ștefan episcopului de Przemysl câteva săptămâni înainte de Cosmin : „Am aruncat un ciolan între doi câini ca să se bată pe el. Vreau să văd care e mai tare : acela va fi stăpânul meu” 1). Lupta dela Cosmin a arătat ce pot Polonii și cine avea să fie stăpânul lui Ștefan.

În acest hatiserif îndatoririle vasalității depline erau formal contractate și ele se constată imediat după 1497. Pe lângă tributul de 4000 galbeni, pe care aflăm că voevodul îl plătește puțin după aceea în 1503, și pe lângă darurile în natură, erau serviciile, adică ajutor armat, aprovizionare și călăuzire la trecerea prin țară, și, la nevoie, sfaturi. Toate aceste se dovedesc pentru Moldova în partea domniei lui Ștefan de după 1497, iar nu abia după 1538, cum pretinde d-l Constantinescu.

Am văzut din citatul dela Seadeddin despre expediția lui Balibeg în Polonia la 1498 cum Ștefan a „furnizat armatei turcești proviziuni și i-a slujit de călăuză” 2). La armata turcească se alăturară după alte isvoare și 6000 Moldoveni 3). Cu această ocazie se și pomenește pentru prima dată de „tractatul” lui Ștefan cu Turcii.

În armistițiul ungaro-turc din 1503, în care este cuprinsă și Moldova de partea Ungariei protectoare ca stat confederat, se precizează că Moldova are să dea, ca și Țara Românească, Turcilor „acelaș tribut, aceleași daruri și aceleași servicii pe care le-a dat și până atunci” 4).

În tratatul ungaro-moldo-polon din 1499 cecece stăruesc Polonii și Ungurii ca Ștefan să nu facă este cecece el făcuse până atunci : „să împedice pe cât va putea trecerea Turcilor prin țara sa” și „să nu le dea ajutor, sfat, favoare și

1. Nacker, o. c., p. 307.

2. I. Ursu, Ștefan cel Mare și Turcii, p. 211. Un raport polon din 1498 confirmă pe deplin afirmațiile lui Seadeddin. El spune despre Ștefan : *securum transitum atque comitatum per suam provinciam (Turcis) prebuit (N. Iorga, Acte și Fragmente, III 1, p. 66-67.*

3. Tubero, o. c., p. 138 : *Ibi ad sex millia Valachorum cum eo (Balibeg) sese conjungunt.* Cronicarii poloni confirmă faptul, Miechowski, II, p. 262 : *Turci, Tartari et Valachi, iuncti ; Wapowski, p. 294 ; Cromer, p. 444.* Raportul polon citat în nota precedentă se exprimă astfel : *Tartarorum et utriusque Valachiae palatinorum auxiliis.*

4. Hurm. II 2, p. 20: *tributum ac munus (daruri în natură, probabil șoimi și epe fătătoare p. Moldova) ac servicia que hactenus solverunt.* Dintre darurile în natură șoimii se constată în domnia lui Ștefăniță, ca un „obicei” mai vechi (Archiva istorică, I 1, p. 11, anul 1522).

vreo provizie" 1). În exemplarul tractatului ratificat de Ștefan, domnul ocolește acest angajament, protivnic obligațiilor sale față de Turci, formulând astfel condiția : „nu voi da Turcilor ce vor trece în Polonia și Ungaria nici un sfat și nici un ajutor, afară numai de cazul când ar veni asupra mea vreo putere a împăratului turcesc sau a sangiacilor, sau a vreunor supuși ai sultanului 2) și m'ar constrânge și m'ar împinge să-i dau ajutor : ca să fie ajutorul pe care li-l voi da fără voia mea" 3). Ceeace înseamnă că între obligațiile sale față de Turci eră și aceea ca să le dea ajutor numai când vor trece prin țara lui cu oști spre Ungaria și Polonia. Stăruința Ungurilor și Polonilor pe lângă Ștefan de a nu da ajutor și servicii Turcilor, arată că el le dăduse în trecut, precum atestă și armistițiul din 1503, citat deja.

În schimbul obligațiilor Moldovei Cantemir amintește că Turcii se obligaseră de a nu face țării vreo violență 4). El înțelegea prin aceasta păstrarea autonomiei politice și religioase 5). Sau cum se exprimă el însuși în altă parte : „riturile religioase și legile țării neatinse să rămână" 6). Încă nu se constată pentru epoca de care vorbim fapte care să arate că Turcii au călcat aceste puncte. Până în vremea lui Cantemir Turcii „n'aveau voe a-și face case în vreun oraș sau sat al Moldovei și cu atât mai puțin a-și edifica moschee" 7). Autonomia internă completă, una din minunile istoriei noastre, e rezultatul binecuvântat al primelor capitulații.

Curmarea incursiunilor ca obligație din partea Turcilor este amintită și în actele lui Petru Aron privitoare la plata tributului 8). Pentru Ștefan lucrul este amintit și de Tubero 9),

1. Hurm. II 2, p. 427 și 432: Turcosque per suam terram pro posse suo et quantum in eo erit prohibere curet et ipsis non aliquod auxilium, consilium et favorem dabit, neque aliqua victualia prebebit vel ministrabit.

2. E vorba de sigur de Tătari.

3. Hurm. II 2, p. 443. Conferă asupra acestor evenimente luminoasa expunere din Ursu, Ștefan, p. 162-5.

4. Proclamația lui Cantemir din 1711 către popor : „quo (tributo) accepto nullam terris Moldaviae inferrit violentiam" (Doc. Hurm. Supl. I 1, p. 396-7).

5. Aceiași proclamație în textul german : dasz die Türcken alle pacta und Contracten zu zeiten Bogdani Beg alsogleich zernichtet haben auch zum grössten Untergang und Ruin des Landes und der Religion (Hurm. VI, p. 789).

6. Ist. imp. ot., I, p. 275, n. 40.

7. Cantemir, Descrierea Mold., ed. Ac. Rom., p. 130.

8. Cf. Constantinescu, o. c., p. 15-16.

9. O. c., p. 127 : tributū pensionē finem incursionibus imponere.

citată mai sus. — Un singur punct mai însemnat privitor la situația față de Poartă se mai poate adevăra pentru timpul lui Ștefan: libera alegere a domnului de popor și întărirea lui de Poartă prin investire. Am văzut că Ștefan primise semnele investiturii. Urmașul său Bogdan a fost în mod liber ales de popor chiar în fața domnului care odihneă, viu încă, pe patul său de moarte 1). Indată după aceea Turcii nu făcuseră opunere alegerii țării 2), dar chemară pe Bogdan la Poartă pentru investire 2).

În privința cooperării cu armata una din condițiile esențiale ale legăturii primitive eră și aceasta că domnii nu erau obligați să meargă cu armata afară din țara lor atunci când sultanul nu participă în persoană la expediție. Acest punct însă se dovedește numai după domnia lui Ștefan, la 1528, în timpul lui Rareș. Pare a se dovedi și pentru Ștefăniță, căci numai așa se explică opunerea lui atunci când în 1521 îi vine ordin de la sultan să intre singur în țara secuiască 3). Însă pentru anul 1528 știm din tratările lui Ibrahim pașa cu Ieronim Laski, solul lui Zapolia, că „Moldovenii și Muntenii nu sunt ținuți a merge în afară de domeniile lor, mai ales atunci când lipsește sultanul” 4). Dar curând după aceea se trece și peste aceasta și Petru Rareș execută cu armata dela distanță ordinele sultanului.

Între condițiile primitive pare a fi și îndatorirea Turcilor de a apăra la nevoie teritoriul țării de dușmani. La 1531 sultanul spune că Moldova este proprietate a sa 5). La 1537 acelaș lucru îl recunoaște Petru Rareș 6). La 1531, în urma reclamației lui Rareș la Poartă că Polonii au năvălit în unele părți ale Moldovei jefuind, Ibrahim pașa marele vizir intervine pe lângă Sigismund regele Poloniei în acești termeni: „Țara Moldovei este proprietatea sultanului. Voevodul Petru (Rareș) este robul nostru, stabilit de sultan în această țară. Supușii ei plătesc tribut și dau și alte contribuții sublimei Porți. Orice atac contra acestei țări echiva-

1. Hurm. VIII, p. 41 : tutti elixeno el fiol primogenito.

2. Idem, ibidem. Fo ambasciator dil fiol e zonto ozi qui et fertur chel non sia vero de Turchi et che restera costui vayvoda. Pentru chemarea lui Bogdan la Poartă Hurm. XV 1, p. 166. Ea s'a petrecut mai puțin de 2 săptămâni după moartea lui Ștefan.

3. Arch. ist., I 1, p. 9-10.

4. Hurm. II 1, p. 65 : nec ire tenentur extra dominiã sua, maxime absque praesentia imperatoris.

5. Hurm. Supl. II 1, p. 26.

6. Hurm. II 1, p. 147.

lează cu un atac contra statelor sultanului. Dacă e adevărat că oamenii voștri au năvălit în Moldova și au jefuit, trebuie să găsiți ce s'a jefuit și să le înapoiati și să opriți pe locuitorii dela hotar de a mai năvăli în Moldova și a păgubi pe locuitori. Astfel veți păstră pacea dintre noi, pentru ca supușii acestei țări ce plătesc sultanului tribut să poată fi garantați (puissent rester garantis) de orice atac din partea voastră" 1). La aceeași îndatorire a Turcilor de a apăra țara se referă și regele Poloniei, la 1536, în scrisoarea lui către regele Ungariei, când spune că Moldova „se sprijină pe voința și apărarea" Turcilor 2). La 1538 Soliman previne pe regele Poloniei să nu se atingă de pământul țării 3). La această îndatorire se referă și ticluitele capitulații de mai târziu, după care Poarta s'ar fi îndatorat dela început „să apere Moldova" 4).

* * *

Situația începută la finele domniei lui Ștefan se continuă cu mici modificări în domniile urmașilor săi Bogdan (1504—1517) și Ștefăniță (1517—1527).

În tratatul ungaro-polon din 1507 se stipulează privitor la domnul Moldovei Bogdan ca „să se abstragă cu orice chip de a da ajutor Turcilor" 5). În tratatul încheiat de domn cu Polonia, această țară pretinde, în schimbul altor avantaje, ca domnul „să nu dea nici sfaturi, nici ajutoare Turcilor, ci să le fie după putință inamic" 6). Situația Moldovei în vremea lui Bogdan este clar expusă în descrierea puterii turcești făcută de solul regelui Poloniei către Papă la 1514: „Mai are sultanul Turcilor și pe cei doi voievozi, al Țării Românești și al Moldovei, ajutători cu armata și tributari (auxiliatores tributarios)". După această descriere, ambele țări puneau sultanului la dispoziție 15.000 de oaste aleasă și feroce. Situația de țară vasală a Moldovei descrierea o arată că datează din timpul „mărinimosului" Ștefan. Tributul, spre deosebire de ce plătea Ștefan, este arătat mărit la 8000 de galbeni 7).

1. Hurm. Supl. II 1, p. 46.

2. Hurm. Supl. II 1, p. 90.

3. Constantinescu, o. c., p. 108.

4. C. Giurescu, o. c., p. 8.

5. Hurm. II 2, p. 560: se quoque modo *abstrahat*.

6. Hurm. II 2, p. 615.

7. Hurm. II 3, p. 170-171.

Documentele contemporane arată pe Ștefăniță (1517—1527), urmașul lui Bogdan, în aceeași situație. — În armistițiul ungaro-turc din 1519 Moldova este din nou cuprinsă cu Țara Românească ca țări confederate alături de Ungaria, cu aceeași stipulație, privitoare la „tributul, darurile și serviciile” ce vor trebui să dea Turcilor, ca și în timpul lui Ștefan cel Mare I). — În pacea moldo-polonă din 1518 domnul se obligă a nu da Turcilor sfat și ajutor „decât atunci când va fi constrâns de puterea și armele sultanului și armatei sale” 2).

Domnul apare în documente ca fiind cu armata lui la dispoziția sultanului. La 1521, în vederea atacului graniței ungurești, căruia a urmat în August același an căderea Belgradului, Soliman trimete încă dela începutul lui Iulie ordin lui Ștefăniță „să și pui în ordine armata, ca tributatar al său, deoarece voește să meargă cu el. Acelaș lucru l-a scris și hanului tătăresc” 3). La 1522 Turcii cu ajutor moldovenesc sunt gata a năvăli în Polonia 4). La 1524 știri din Polonia anunțau că Turcii sunt gata a se uni cu Moldovenii pentru a trece în această țară 5). În ajunul expediției contra Ungariei din 1526, terminată cu lupta dela Mohaci, încă înainte de a pleca sultanul din Constantinopol Ștefăniță fusese vestit ca „împreună cu domnul Țării Românești să stea în ordine ca să intre în Ungaria”. Domnul aduce acest ordin al sultanului la cunoștința regelui Ungariei, motivându-se prin el că nu i poate da ajutor 6). În Iulie acelaș an a doua poruncă îi făcea cunoscut să fie gata „ca la a doua comandă să plece cu Țării unde i se va semnifica” 7). Din modul cum sultanul tratează pe Ștefăniță se vede că începuse a nu se mai face deosebire mare între sangiacii imperiului și domnul țării.

Din cele citate până acum despre Petru Rareș în prima domnie (1527-1538) s'a văzut destul de limpede situația lui față de Poartă pentru a fi nevoie să mai insistăm. Dela început el este arătat înfeodat cu armata 8). El servește oștile sul-

1. Hurm. II 3, p. 395 : „prout hactenus more consueto solverunt et servierunt.”

2. Hur., II 3, p. 264 : „oppressi vi et armis”.

3. Hurm. XI p. 2.

4. Hurm. II 3, p. 395.

5. Hurm. XI, p. 3.

6. Hurm. II 3, p. 529. Scrisoarea lui Ștefăniță către rege e datată April 25. Sultanul a plecat din Constantinopol la 23 April.

7. Hurm. II 3, p. 538.

8. Hurm. II I, p. 57 și 65 Cf. I. Ursyn, Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Wien, 1908, p. 95.

tanului cu „ajutor de armată, material și proviant” 1). La 1532 cavaleria tătară, moldoveană și munteană, venită în ajutor sultanului la Belgrad, se ridică, după știri contemporane, la cifra de 130.000 2).

* * *

Din cele expuse mai sus se vede că documentele confirmă conclusiunile la care am ajuns prin analiza datelor tradiției istorice transmise de Ureche și Cantemir. Și ele spun că Ștefan cel Mare este cel care a deschis o nouă eră în relațiile cu Turcii, statornicind vasalitatea cu garanții formale din partea suzeranului și punând prin hatiseriful obținut la 1497 baza condițiunilor de supunere față de Poartă, temelie pe care s'a dezvoltat politicește Moldova de mai târziu. Prin actul său el a curinat pentru totdeauna starea precară de intermitentă vasalitate întreită de până atunci, prea costisitoare pentru țară, prin o supunere exclusivă la Turci.

Condițiile obținute prin capitulația lui n'au fost imutabile. Tributul s'a mărit dela 4000 la 8000 galbeni chiar în domnia urmașului său Bogdan. Și în privința formulei cooperării s'a ajuns repede ca Rareș să execute ordine venite dela Poartă. Mai târziu în sec. XVIII Poarta a călcat și privilegiul țarei de a'și alege liber pe domnii ei, numindu-i ea direct dintre locuitorii fanarului.

Totuși autonomia internă, întemeiată pe prima capitulație, a durat în tot timpul supunerii la Turci, mai bine de trei veacuri. Ea e opera lui Ștefan cel Mare, după cum în Muntenia ea e opera marelui Mircea. E actul cel mai însemnat al întregii lui domnii și în acelaș timp testamentul său politic. Prin nimic nu apare mai mare om politic decât printr'însul, afară poate de dorința lui neîmplinită de a lăsa urmașilor Chilia și Cetatea Albă, dorință ce umple întreaga lui domnie.

În acest act culminează încăodată geniul politic al poporului român, moștenit dela străbuna Romă.

G. H. ZAGORITZ

1. I. Ursu, o. c., p. 95, n. 18.

2. Idem, ibidem, n. 19.